

www.turkishstudies.net/religion

Turkish Studies - Comparative Religious Studies

eISSN: 2667-5544

Research Article / Araştırma Makalesi

ANKARA SCIENCE
UNIVERSITY

Transhümanizmde Tanrı

God of Transhumanism

Fatımanur Güçlüer* - Ruhattin Yazoğlu**

Abstract: With the advancement of technology, humanity has made significant progress in the field of science in the last fifty years. This rapid progress has led to profound changes in various areas such as daily life, education, law, art, and politics. The advanced technology, which is subject to discussions regarding its pros and cons, has introduced numerous new concepts. Transhumanism, a concept largely rooted in Western thought, is one of these new concepts, presenting itself to humanity with the slogans of 'super health,' 'super life,' and 'super intelligence. Transhumanism has also attracted the attention of religious thinkers in terms of its actions and goals. The ideology of transhumanism, which can be described as a continuation of humanism, is based on the principle of anthropocentrism. During the Renaissance, Enlightenment, Industrialization, and, ultimately, the processes of technological advancement, divine qualities were gradually disassociated from the concept of a deity, with these attributes gradually being ascribed to science and humanity. The role of the divine in transhumanism, a movement rooted in evolutionary theory and materialist philosophies, serves as the focal point of our study. The study also discusses the consequences of the human desire to attain God-like powers and what this process means for humanity. In addition, it discusses transhumanist views on the concept of God and evaluates various arguments and counter-arguments on this issue. In order to justify the understanding of God in transhumanism, the study evaluates the understanding of God by secular transhumanists, the understanding of God according to religious transhumanists, and the criticisms of theologians who see transhumanism as an anti-religious movement in the context of the idea of God from three different perspectives. The article aims to contribute to the deepening of thoughts on this subject by evaluating the potential advantages and challenges of transhumanism's current understanding of God for humanity. As a result of the study, it is concluded that the understanding of God in transhumanism is interpreted differently in every religious tradition and system of thought, and that the issue is highly related to the perception of religion and the world.

Structured Abstract: Is transhumanism, which draws attention with its ideology, a challenge to existing religions and Gods? Does transhumanism have an understanding of God? If so, what are the characteristics of this God? In our study, aiming to answer these questions and similar ones, the concept of transhumanism was

* Sorumlu Yazar: Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Corresponding Author :PhD Student, Ataturk University, Social Sciences Institute, Department of Philosophy and Religious Science

ORCID 0000-0002-4079-8120

develifatimanur69@gmail.com

** Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Prof. Dr., Ataturk University, Faculty of Theology, Department of Philosophy and Religion Sciences

ORCID 0000-0002-1673-2607

ryazoglu@atauni.edu.tr

Cite as/ Atıf: Güçlüer, F., & Yazoğlu, R. (2024). Transhümanizmde Tanrı. *Turkish Studies - Religion*, 19(1), 247-268.

https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.73587

Received/Geliş: 11 November/Kasım 2023

Accepted/Kabul: 25 June/Haziran 2024

Published/Yayın: 30 June/Haziran 2024

Checked by plagiarism software

examined in terms of its definition, goals and content. In the light of all these investigations, it has been seen that transhumanism has become a subject of social sciences, especially the field of religious studies. When examined in terms of its actions and goals, transhumanism is not a religion, but it acts like a religion. Transhumanism argues that it is possible to realize in this world such promises as perfect health, perfect intelligence and an immortal life that religions herald people for the life after death. From this perspective, it is understood that it opens the way for its followers to become god-like. Considering that the concept of God has served humanity's need to believe since the beginning of humanity, these goals of transhumanism attract the attention of theologians and philosophers in particular.

The humanism movement that was handed down from the Enlightenment period brought with it an understanding that sanctifies humans and ignores what is considered sacred by religions. This understanding emerges as a result of the antipathetic stance developed against the church, especially in the Middle Ages. One of the most important fields affected by the human-centered understanding of the world has been science. It can be said that the main reason why many scientists today have an atheistic understanding is the firm belief that the humanism movement places on the human mind. Transhumanism also derives its ideology from the fact that science uphold the human mind and excludes all metaphysical elements. Therefore, the actions and goals of transhumanism were placed on a materialist basis in line with this belief.

Examining the interaction between transhumanism and the understanding of God in this context, our study first, emphasizes the differences between secular and religious transhumanists.

Secular transhumanists aim to enable technology to transcend human evolutionary limits and pursue a higher consciousness. They also adopt an approach independent of their understanding of God. In secular transhumanism, the concept of God, together with the attributions that religions ascribe to God, is in a place that is impossible to prove today because man does not need such a concept of God. Thanks to science, man will be able to have all the characteristics attributed to God. If an immortal life, a perfect universe and a fair world consisting of people who never get sick are possible, this can only be possible as a gift of technology to humanity. In short, this can only be a result of the transhumanism movement. In general, according to secular transhumanists, the concept of God is subject to a materialist understanding. Therefore, the actions and qualities attributed to God are not further from what humans can achieve.

While secular transhumanists carried out their work in a materialistic understanding, leaving the sacred aside, religious transhumanists have opposed leaving transhumanism only in the secular field. In our study, which includes the views of religious transhumanists, especially Christian transhumanists, it is seen that there is a search for reconciliation with transhumanism. Hence, this pursue of consensus was supported by a number of concepts especially from the Christian tradition. The most important of these is the Imago Dei doctrine. With this doctrine, Christian transhumanists believe that the humanity must always progress towards divinization. Thus, transhumanism is an important opportunity to contribute to humanity in this way. Religious transhumanists believe that technology can contribute to God's creation and believe that man should enhance God's design. As can be seen, while secular transhumanists aim to overcome human evolutionary limits and pursue a higher consciousness through technology, religious transhumanists believe that technology can contribute to God's creation.

Our study also presents the perspective of theologians who criticize transhumanism. The views of religious thinkers and theologians that there can be no compromise with transhumanism were also analyzed in our study. Theologians claim that transhumanism questions human nature and God's design, and that excessive reliance on technology can harm human beings because, according to them, there is a delicate balance in the human body, as in everything created. Although this balance is seen as a weakness by transhumanists, it actually contains wisdom in the background. Moreover, theologians mostly criticize transhumanism for its attempt to replace God or achieve the immortality of humans. Transhumanism is accused of playing the God considering its aims, and it is also claimed that it serves the devil due to its attempts. Another criticism is that transhumanism attributes God's actions to humans and that this endless trust in human reason leads humanity to great arrogance. According to theologians adopting this understanding, an attempt is made to create a superior human with transhumanism, and this project actually pave the way for the dajjal. In other words, these works of transhumanism are the temptations of the devil and aim to lead people astray in this very century. That's why sensible people should stay away from such projects.

As a result, in our study, it is seen that transhumanism has an understanding of God and that secular transhumanists have adopted an ideology that sanctifies humans and invites them to discover their power, while religious transhumanists have placed all the goals of transhumanism within the framework of their own understanding of religion. It seems that the criticism of anti-transhumanist theologians is mostly about the desire to give humans the attributions ascribed to God. By in depth examination of the understanding of God in transhumanism in these contexts, it was aimed to shed light on various aspects of this important issue. It seems that the future and ethical issues of transhumanism will be discussed for a longer time from the perspectives of secular and religious thinkers.

Keywords: Philosophy of Religion, Transhumanism, God, Science, Technology

Öz: Teknolojinin ilerlemesiyle insanlık bilimde son elli yılda ciddi bir mesafe kat etmiştir. Bu hızlı ilerleyiş günlük hayat, eğitim, hukuk, sanat, siyaset gibi alanlarda köklü değişimlere sebep olmuştur. Avantaj ya da dezavantajları tartışılan ileri teknoloji birçok yeni kavramı da beraberinde getirmiştir. Menşei çoğunlukla batı düşüncesine dayanan, insanlığa kendini süper sağlık, süper yaşam ve süper zekâ sloganıyla sunan transhümanizm bu yeni kavramlardan biridir. Hümanizmin bir devam formu olarak nitelenebilecek olan transhümanizm ideolojisi insan merkezietçiliği esasına dayanmaktadır. Rönesans, aydınlanma, sanayileşme ve neticede teknolojikleşme süreçleri ile birlikte Tanrı kavramından ulûhiyet vasıfları alınmış, bu vasıflar bilime ve insana atfedilmeye başlanmıştır. Kendisi de genel itibarıyla evrimsel teoriyi ve materyalist düşüncüyü temel edinmiş bir hareket olan transhümanizmde Tanrının konumu makalenin temelini teşkil etmektedir. Çalışmada insanın Tanrı benzeri güçlere ulaşma arzusunun ne tür sonuçlar doğurabileceği ve bu sürecin insanlık için ne anlama geldiği de tartışılmaktadır. Ayrıca, transhümanist görüşlerin Tanrı kavramına bakışları ele alarak, bu konudaki çeşitli argümanları ve karşı argümanları değerlendirilmektedir. Çalışmada transhümanizmde Tanrı anlayışını temellendirebilmek adına seküler transhümanistlerin Tanrı anlayışı, dindar transhümanistlere göre Tanrı anlayışı ve transhümanizmi din karşıtı bir hareket olarak gören teologların Tanrı fikri bağlamındaki eleştirileri olmak üzere üç farklı bakış açısıyla değerlendirme yapılmıştır. Makale, transhümanizmin mevcut Tanrı anlayışının insanlık için potansiyel avantajları ve zorluklarını değerlendirerek, bu konudaki düşüncelerin derinleşmesine katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışma neticesinde Transhümanizmde Tanrı anlayışının her dinî gelenekte ve düşünce sisteminde farklı bir şekilde yorumlandığı, konunun din ve dünya algısıyla oldukça ilgili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din felsefesi, Transhümanizm, Tanrı, Bilim, Teknoloji

Giriş

Rönesans'la başlayıp, aydınlanma, sanayileşme ve teknolojikleşmeyle devam eden süreç, akılcı ve bilimci bir insan modeli meydana getirmiştir. Evrenin merkezine insanı koyan birçok akım bu dönemlerde türemiştir. Örneğin aydınlanmanın nüvelerinden olan hümanizm kavramı insanı, değeri kendi özünden olan, yetkin bir varlık olarak değerlendirmiştir. Sosyal, siyasî ve kültürel dünyada yeni bir yer arayışında olan insan, bu uğurda birçok dinî ve geleneksel dogmayı reddetme yoluna girerek, gözle görülür ve deneyimlenebilir bir dünyanın daha akılcı olduğuna kanaat getirmiştir. Akla bu denli güvenilen bir akım olan hümanizmin en sadık takipçisi transhümanizm olmuştur.

Modern bilimin popüler kavramlarından biri olan transhümanizm düşüncesi, insanı gelmiş olduğu noktadan zihinsel ve bilişsel olarak daha ileri bir düzeye taşımayı hedeflemiş, bu noktada maddî ve manevî birçok değerini yeniden değerlendirilmesine sebep olmuştur. Dinsel dogmalar bu değerlerin başında sayılabilmektedir. Dinsel dogmaların birçoğunda en yetkin varlık olarak tasavvur edilen Tanrı inancı Transhümanizmin mevcut birtakım ideolojileriyle çelişir duruma düşmüş ve bu noktada din düşünürlerini ve teologları konu hakkında yorum yapmaya sevk etmiştir.

İnsanlar geçmişten günümüze kendisinden yüce bir varlığın olduğuna inanmış ve farklı isimler ve farklı sıfatlarla donattıkları bu Tanrılara âyinler, ibadetler düzenlemiş, adaklar adayıp

dilekler dilemiştir. Moderniteyle birlikte insan Tanrıya atfedilen özellikleri kendi bünyesinde toplamak istemiş ve dolayısıyla insan-Tanrı karışımı ideolojiler meydana gelmiştir. Transhümanizmin moderniteden etkilenen bir ideoloji olarak evrende var olan en büyük değer insan olduğunu savunması bu durumun neticelerindedir. Bu anlayışa göre teknoloji dâhil olmak üzere tüm imkânlar, insanın ve dolayısıyla insanlığın iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için kullanılmalıdır. İnsan gidebileceği en iyi seviyeye kadar gitmeli hastalık, sakatlık ve ölüm gibi bedensel tüm sınırlamalardan kurtulup büyük bir kudreti elde etmelidir. Gelişimin önünde engel olarak görülen doğa ve doğaüstü unsurlardan bertaraf olmuş insanlık denetim ve yönetimin tek otoritesi olacaktır. Transhümanizmin burada dinlerin eleştirisine maruz bırakan en önemli idolojisi tüm bu gelişmelerin özellikle monoteist dinî geleneklerde olduğu gibi ilâhî bir otoritenin emrinden ziyade insanın halihazırda zaten sahip olduğu kudreti sayesinde olacağını iddia etmesidir. Bu anlamıyla baktığımızda transhümanizmle birlikte insan kavramının Tanrı kavramıyla benzeştirilmek istendiği görülmektedir. Makale de transhümanizmde Tanrı anlayışı tüm bu anlatımlar doğrultusunda incelenmiş, farklı dünya görüşlerine ve din algılarına sahip düşünürlerin ve teologların görüşlerine yer verilmiştir. Seküler, uzlaşmacı ve çatışmacı görüşleri barındıran çalışmamızda konunun daha iyi anlaşılabilmesi adına görüşler mukayese edilerek transhümanizmde Tanrı kavramının genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Küresel çapta ilgi uyandıran transhümanizm hakkında özellikle batıda birçok çalışma yapılmıştır. Ülkemizde de son özellikle on yılda bu konu hakkında çalışmalar artmaya başlamıştır. Transhümanizmin ideolojisi sebebiyle din düşünürleri ve teologlara da bu konuda hakkında söz söyleme hakkı tanımıştır. Çalışmada literatüre ek olarak transhümanizmin sahip olduğu Tanrı tasavvuru farklı perspektiflere sahip düşünür ve bilim adamlarının görüşlerine yer verilerek izah edilmeye çalışılmıştır.

Transhümanizmin Tanımı, Konusu ve Amacı

Bilim çalışmaları insanlık tarihinin gelişimi açısından evrenseldir ve ampirik materyal ve yöntemleri için geniş bir sosyal bilim ve beşeri bilimler yelpazesinden yararlanır. Bu yöntemlerin geliştirilmesi, iyileştirilmesi ve test edilmesi büyük ölçüde bunların ithal edildiği kendi disiplinlerine bırakılmıştır (Daston, 2009, s. 808). İnsanlık tarihi bu sosyal ve beşeri bilimlerin kendi alanlarına uyguladıkları geliştirme ve iyileştirmeler ile bugüne gelmiştir. Bugün de insanlığa verilen bu ilerleme ve geliştirme kabiliyeti neticesinde geleceğe daha üstün bir vizyon ile bakılabilmektedir. Bugünkü halimizden daha üstün bir varlık olarak nitelendirilen insan ötesi kavramı transhümanizm tarafından hedeflenen ilkelerden biridir. Transhümanizm hem fiziksel hem de zihinsel olarak bugünkü haliyle insanı geliştirme sürecini benimseyen çok yönlü disiplinlere sahip girişimsel bir ideolojidir. (Dağdelen, 2021, s. 10). Bilimsel ve teknolojik ilerlemeleri kendine birer basamak olarak kullanan transhümanizm karşımıza bilimin sınırlarını zorlayıp ortaya binlerce yıllık düşünce sistemlerini yeniden sorgulamaya iten bir anlayış olarak çıkmaktadır.

Transhümanizmde Darwinci evrim ideolojisi gelişim basamaklarından ilkinin oluşturmaktadır. Bu anlayışa göre iklim değişikliği, coğrafi şartlar gibi etkenlerden geçerek bugünkü gelişmiş insan bedenine gelinmiştir. Fakat neandertal insandan homo fabere, homo faberden de homo sapiense geçiş yapılmış olmakla beraber ve homo sapiens sürecinde 150.000 yıldan daha uzun süre kalındığı için artık yeni bir dönüşümün olması gerektiği fikri transhümanizm açısından teşvik edicidir. Bu açıdan bakıldığında transhümanizm, özellikle insan organizmasını kökten dönüştürmek için teknolojinin kullanımını içeren konular başta olmak üzere, biyolojideki bir dizi sorunla ilgilenen entelektüel ve sosyo-politik bir hareket olarak karşımıza çıkmaktadır (Porter, 2017, s. 255-256). Evrimsel biyoloji ve biyoteknoloji perspektifinden konuşan transhümanistler, mevcut haliyle insan türünün gelişimimizin sonunu değil, nispeten erken bir aşamayı temsil ettiğine inanırlar (Bostrom, 2005, s. 1). Bugün önde gelen transhümanistlerden sayılan Ray Kurzweil transhümanizmi biyolojik evrimin devamı olan teknolojik evrimle birlikte evrim hızının doğasında var olan hızlanma olarak tanımlamaktadır (Kurzweil, 2005, s. 394).

Transhümanizm hem akla dayalı bir felsefe hem de insanlığın durumunu bilim ve teknoloji aracılığıyla temelden iyileştirmenin olasılığını ve arzu edilirliliğini doğrulayan kültürel bir harekettir. Transhümanistler, yaşamı teşvik eden ilke ve değerlerin rehberliğinde bilim ve teknoloji aracılığıyla akıllı yaşamın evriminin şu andaki insan formunun ve insan sınırlamalarının ötesinde devam etmesini ve hızlandırılması hedef edinmişlerdir (More, 2010, s. 137).

İdeolojisinin temelinde insanın kusurlu ve zayıf olduğu anlayışı bulunan transhümanizm tıbbi teknolojilerle insanın hem biyolojik hem de psikolojik kusurlarını iyileştirme amacı güder (Dağ, 2020, s. 151). Ray Kurzweil'e göre biyolojinin doğası gereği sınırlamaları vardır. Örneğin her canlı organizmanın, tek boyutlu amino asit dizilerinden katlanan proteinlerden oluşması gerekir. Protein bazlı mekanizmaların gücü ve hızı eksiktir. Biyolojik bedenlerimiz ve beynimizdeki tüm organ ve sistemleri çok daha yetenekli olacak şekilde yeniden tasarlayabilecektir (Kurzweil, 2005, s. 403). Bu iyileştirmeler akabinde varılması istenen nihai nokta posthuman yani insan ötesi bir durumdur. Bu gaye neticesinde transhümanizmin ömrü uzatmak ve zekâyı geliştirmek gibi projeleri ile insanlık bugünkü halinden çok ileri bir duruma ilerlemiş bulunacaktır. Bu açıdan transhümanistlerin gündemi hastalığı yok etmek, fiziksel kapasiteyi, zekâyı, duygusal durumu geliştirmek ve bununla birlikte herkes için daha mutlu bir toplum yaratmak ve nihai olarak yaşlanmayı yok etmektir (Dağ, 2020, s. 131). Transhümanizmin posthumanı veya 21. yüzyıl insanı bu bağlamda teknoloji ile ilişki halinde evrimleşmekte ve yaşlanma, doğuştan yahut sonradan oluşan tüm bedensel engellerinden kurtulma, zayıf insan vücudunun maruz kaldığı hastalıklardan arınma ve ölümü önce geciktirip sonra yok etme özellikleri kendini göstermektedir (Özdemir, 2021, s. 251).

Yukarıda bahsedilenlerden de anlaşıldığı üzere bu iddiaların altında insan bedeninin kırılğan ve zayıf olduğu görüşü mevcuttur. İnsanın daha sağlıklı ve uzun bir yaşama sahip olması için tüm bedenî zaaflarından kurtulması gerekmektedir. Bu noktada görmekteyiz ki transhümanizmin öncelikli konusu bizatihi insanın bedenidir. Burada geliştirilen tek şey beden değil, aynı zamanda zihindir. Buradaki zihinden kasıt ise soyut değil, maddi olan beyindir. Beyin geliştirilip tam kapasite kullanılabilirse, insanlar bugün sahip olmadıkları birçok bilişsel yeteneğe de sahip olacaktır.

Çalışmalarına Darwinci evrimden ilham alarak yükselen transhümanizm için bir diğer basamakta Rönesans, aydınlanma, sanayileşme, teknolojikleşme süreci olan dördü modernleşme sürecidir. Tüm bu dönemler kendine has bir düşünce ideolojisi oluşturmuştur. Bu bağlamda her dönemin insan türü kendi dönemine özgüdür (Dağ, 2020, s. 133). 19. yüzyılın sanayileşmesi ve 20. yüzyılın yüksek teknoloji birikiminden faydalanan 21. yüzyıldaki siber teknolojinin ürünü olan transhümanizm gen, robotik, siberetik, nanoteknoloji ve yapay zekâ gibi uygulamalarla insanın neticede transhümana döneceğini düşünür (Dağ, 2020, s. 161). Burada insanın yeni ve daha üstün niteliklerde bir form kazanmış olacağı ön görülmektedir. Transhümanizme göre 21. yüzyılın insanı modernleşme süreciyle bilgeleşen ve iyileşen yeni bir insan türü olarak ortaya çıkaracaktır. Transhümanizmin tüm bu hedefleri özünde insan fakat realitede daha az insanımsı bir çeşit yarı robot yarı insan birleşimine işaret etmektedir.

Seküler Transhümanistlere Göre Tanrı Anlayışı

Tanrının varlığının kabul edilmemesi yahut bilimin yanında değersiz görülmesiyle ortaya çıkan bu Tanrı anlayışında genelde din-bilim çatışmasının özel olarak transhümanizme indirgenmiş hali görülmektedir. Bu durumdan yola çıkarak bilimin seküler alana dâhil edilmesiyle birlikte bilim ve teknoloji alanlarında din ve dine ait başta Tanrı inancı olmak üzere birçok algının değişimine şahit olunmuştur.

Sekülerleşme kavramı ilk olarak 1600'lü yıllarda siyasal-hukuk alanlarını, öncelikle Hristiyanlık etkisi altından kurtarma sürecini ifade etmiştir. Sekülerleşme terimi sonrasında geniş bir yayılım gerçekleştirmiş ve birçok dinin ve dinî geleneğin sosyal ve fennî birçok alandan

uzaklaştırılması durumunu ifade etmiştir (Aleksandroviç, 2020, s. 101). Ateist bilim insanlarının da etkisiyle sekülerleşme bilim alanında oldukça etkili olmuş ve manevi arka plan saf dışı bırakılmıştır.

Bilimin doğası itibariyle dünyevî olması, fizikî âlemlerle ilgilenip metafizik unsurları dine ya da mistik düşünceye bırakması sekülerleşme sürecini desteklemiştir (Köktaş, 2022, s. 254). Bilim tekil nesnelere nicel olarak incelerken bu nesnelere oluşturduğu ve işaret ettiği anlamı kaybetmiş, parçalamış ama bütünleştirmekten yoksun kalmıştır (Köktaş, 2022, s. 254). Anlamsal algılardan uzaklaşmış materyalist bir duruşa bürünerek sekülerleşen bilim, modern bilim adını almıştır. Bu dönemle birlikte modern bilim metot ve işleyiş tarzı ile dini dışlamıştır. Modernite öncesi dönemlerde bilimsel çalışmalarda din bir engel değil teşvik edici konumda (Köktaş, 2022, s. 255) olmasına rağmen, din ve bilim arasındaki bu ilişkinin niteliği, Rönesans ve arkasından da Aydınlanmayla köklü bir değişime uğramıştır (Düzgün, 2006, s. 51). Aydınlanmanın gayesi, düşüncenin sekülerleşmesi yani vahiy ve her türlü otoriteyi sorgulamak suretiyle Tanrı'nın varlığına inanmanın ne kadar rasyonel olduğunu keşfetmektir (Büyük, 2013, s. 104). Fakat bu keşif hümanizm akımı ile birlikte insan merkezli bir evren ve dünya görüşünü ortaya çıkarmış ve tüm dinî dogmalardan uzak bir anlayış meydana getirmiştir. Hümanizm düşüncesinde insanın tüm arzu ve taleplerini merkeze alınmıştır. Dolayısıyla hümanizm ve bireyin ortaya çıkışı aslında Tanrı-insan ilişkisinin mahiyetinin dönüştüğünü göstermektedir (Tekin, 2021, s. 145). Hümanistlerin çoğu, zihni ve bedeni birlikte ele alan, çok boyutlu ve zengin bir hayat anlayışını paylaşır. Dinin ruh anlayışını ve öbür dünya beklentisini yadsıyan birçok hümanist, insan bireylerinin bu dünyadaki yaşantısını temel değer sayar. Bu anlayışa göre insanın kendi dışından değil, yalnızca kendisinden kaynaklanan bir değeri vardır (Yazoğlu, 2002, s. 69-70). Tüm bunların özeti olarak transhümanist Simon Young der ki "hümanizmin bizi batıl inançların zincirinden kurtardığı gibi, bırakın da transhümanizm de bizi biyolojik zincirlerimizden kurtarsın." (Young, 2009, s. 32). Bu anlayış insanın dünyadaki konumunu yeniden sorgulamış ve insan merkezli bir dünya algısına sebep olmuştur. Tüm bu süreçler ile doğan moderniteden sonra bilim metafiziksel olgulara dayanmayan ve anlamsal bütünden yoksun bir anlayışa bürünmekle kalmayıp, dini de teşvik edici değil ilerlemenin önünde bir engel olarak görmüştür.

Bilimin ilerlemesiyle uygarlık çağına erdiğini düşünen insanoğlunun varlığından beri insan zihninde yer etmiş olan Tanrı mitini yıktığını iddia eden birçok bilim insanı popüler bilim literatürüne hâkim olmuştur (Sezgili, 2020, s. 13). Seküler bilim insanlarının baskınlığı ile bu anlayış küresel çapta dönüt vermiştir. Dinî her türlü kaygıdan uzak olan bilim ve teknoloji dünyada bir cennet inşa etme işinde oldukça cezbedici adımlar atmıştır. Bu yüzdendir ki artık Papa'nın açıklamaları Bill Gates ya da Elon Musk kadar yankı uyandırmamaktadır. Bilimdeki klasik inanç - ki bu modernitenin parlak buluşudur- dini inancın doğasına sahip değildir çünkü bilimin yetkinliği bu dünyayla sınırlı olup, ahiret, ölüm sonrası hayat, bilimi hiçbir şekilde ilgilendirmez (Halapsis, 2019, s. 79). Bilim dünyasından seken bu anlayış postmodern insanın din ve Tanrı algısında da köklü değişikliklere sebep olmuştur.

Postmodern insanın Tanrı tasavvuru, semavi kaynakları referans almadığı gibi herhangi bir dinî geleneğe ait anlatımları da referans almamaktadır. Hümanizmden beslenerek bugünkü halini almış postmodern insan, kendi lehine beklentilerini karşılayan bir Tanrı tasavvur etmektedir. Bu tarz bir Tanrı tasavvuru kadim dinlerin anlatılabildiği mutlak yüce yaratıcı Tanrı fikrine zarar vermekte ve kadim dinlerin insana sunduğu değerlerden yoksun bırakarak yalnızlaştırmaktadır. Tanrı fikri şüphelerle karşılaşınca ahiret kavramı da insan için anlamsızlaşmakta ve ahiret için sunulan nimetlere bu dünyada kavuşulma arzusu doğmaktadır (Yıldırım, 2016, s. 53). Bilimin baskın bir seküler dünya görüşü empoze etmesinden beslenen seküler transhümanizm insana dinlerin ahiret yaşantısına mahsus verilen olağanüstü özellikleri bu dünya için vadetmektedir.

Bilimin ve teknolojik gelişmelerin hızla büyüyen gücünden etkilenerek kendine olağanüstü hedefler edinen transhümanizm hareketi de özünde seküler bir ideolojiyi barındırmaktadır. Örneğin

birçok transhümanist, dinî inancının faydasını yalnızca doğal kötülöklere teslimiyet, ölümlölökle başa çıkma ve ölüm ve acıyı erdemin mihenk taşından olarak görmesinden ibaret görmektedir. Transhümanizm ise bu kadere teslim olmayı reddetmektedir. (Thweatt-Bates, 2016, s. 59). Dolayısıyla diyebiliriz ki seküler transhümanistler, bilim adamları ya da mucitler dinî yönleri düşünmezler (Halapsis, 2019, s. 83). Transhümanistlerin bazıları da hâlihazırda kendilerini seküler ateistler olarak tanımlamakta ve kendilerini aydınlanmanın hümanist geleneğinin bir parçası olarak görmektedirler. Bu nedenle herhangi bir türden dinî inanç genellikle irrasyonel, insan aklına ve bilimsel ilerlemeye güvensizlik olarak görülür (Thweatt-Bates, 2016, s. 58).

Seküler transhümanistler, dini, insana sınırlar koyan ve insanın amaçlarını bastıran bir fenomen olarak düşünmektedir (Jackson, 2020, s. 96). Bu yüzden transhümanistler insanlık durumunun sınırlarını aşmak ve dinî inancı yermek aracılığıyla insan faaliyetlerinin gerekliliğini ve etkinliğini vurgulamakla birlikte insanın kendi hareket etme yeteneğine olan güvenini baltalayan ilâhî eylemlerin kurtuluş kavramlarına güvenmeyi eleştirirler (Thweatt-Bates, 2016, s. 59).

Dünya için slogan işlevi gören “iyiden daha iyi” ifadesi transhümanist hareketin temel inancını karakterize eder (Thweatt-Bates, 2016, s. 43). Bu ilke doğrultusunda daha iyi bir dünya için insana duyulan güven had safhadadır. Öncü bazı fütürist transhümanistlerin ifade ettiği düşünceleri de bu düşünceyi destekler niteliktedir.

Üstün insan kavramını ilk kullanan düşünürlerden olan Nietzsche, dine özellikle de Hristiyanlık dinine karşı ağır ithamlarda bulunmuş ve dinî ilerlemenin her türlüşünün karşısında olduğunu ifade etmiştir. Nietzsche din adamlarının kendinden daha büyük bir kaynaktan aldığı güç ile büyülenmesi ve her alanda söz sahibi olarak insanlığı ve dünyayı zehirlediğini iddia eder (Nietzsche, 2020, s. 9). Nietzsche'nin din karşıtı bu tutumu onu üstün insan fikrine götüren en önemli sebeplerden olmuştur. Görüldüğü gibi Nietzsche felsefesinde transhümanizm de olduğu gibi insanın bulunduğu durumdan kurtarılıp yüceltilmesi ve kusursuzlaştırılması teması bulunur (Dağ, 2018, s. 209).

Transhümanizm düşüncesinin genel özelliklerini ortaya koyan ilk makalenin sahibi Julian Huxley'e göre olasılıkların ve bunları gerçekleştirme tekniklerinin coşkulu bilimsel keşfi, umutlarımızı rasyonel kılacak ve bunların ne kadarının gerçekten gerçekleştirilebilir olduğunu göstererek ideallerimizi gerçeklik çerçevesine oturtacaktır. Huxley'e göre Tarihte bildiğimiz şekliyle insan yaşamı, kökleri cehalete dayanan sefil bir dönemden geçmiştir ve bu fiziksel doğa üzerindeki bilime dayanan modern kontrolün, atalarımızın batıl inançlara dayanan inançlarını aşması ile gerçekleşmiştir (Huxley, 2015, s. 15). Pek çok transhümanist gibi Huxley'in de, dinin kuralcı 'bağnazlık ve hoşgörüsüzlük' tarafına odaklanma eğiliminde olduğu (Jackson, 2020, s. 69) anlaşılmaktadır. Huxley'in bir engel ve sınır koyucu olarak gördüğü din algısının ortaçağdan kalma ve sadece o dönemle sınırlı kaldığını görmek ifadelerine bakıldığında hiç de zor görülmemektedir.

Huxley'e göre dünyanın en şanslı insanları bile kapasitelerinin çok altında yaşamaktadır (Huxley, 2015, s. 13-14). Huxley'e göre bilişsel ve fiziksel sınırlarını öğrenip, bilim sayesinde bu standartları yükseltme hedefinde olan insanlar, normalin altındaki fiziksel sağlık ve maddi yaşam standartlarına katlanmamaya kararlıdır. Bu durumun belli başlı birçok problemi de barındırdığını bilen Huxley, bu sürecin tatsızlıkla başlasa da iyi biteceğine inanmaktadır. Süreç olanaklarımızı ve sınırları aşmamıza engel olan fikirleri ve kurumları yok ederek başlayacak ve gerçek yaşamın fiili inşasına bir başlangıç yaparak devam edecektir (Huxley, 2015, s. 14). Burada ilk yok edilmesi gereken fikirlerin din ve Tanrı inancına ait fikirler, kurumların ise dinî kurumlar olduğunu anlamak zor değildir.

Transhümanizm hareketinin öncü isimlerinden olan Kurzweil'e göre insanın bedeni zayıftır ve sayısız arıza moduna maruz kalır; bu arızalar çoğu zaman yavaş ve yetersiz bakımlara muhtaçtır. İnsanın zekâsı ve bilinci her ne kadar geliştirilebilir olsa da çoğu kez kusurlu, yavaş ve sınırlıdır. Kurzweil'in tekil olarak adlandırdığı büyük hedefe ulaşıldığında biyolojik

bedenlerimiz ve beyinlerimiz bu sınırlamaları aşabilecek duruma gelmiş olacaktır. Bu durumda ise kaderlerimiz üzerinde söz sahibi olacağımız için ölümümüz de kendi ellerimizde olacaktır. Aynı zamanda mükemmel bilinçlerimizle insan düşüncesini tam olarak anlayacağız ve onun kapsamını büyük ölçüde iyileştirip genişletmiş olacağız (Kurzweil, 2005, s. 395).

Kurzweil eninde sonunda gelişen ve hızla ilerleyen bilim ve teknoloji sayesinde tekilliğe ulaşacağımızı ve bunun evrenin kaderi olduğunu ifade ederken kaderimizin de tekillikten sonra gök mekaniğini yöneten mevcut "aptal", basit, makine benzeri güçler tarafından değil bizzat insan tarafından belirleneceğini iddia eder (Kurzweil, 2005, s. 404).

Kurzweil'e göre evrimin hızlanan ilerlemesi hiçbir zaman Tanrıya atfedilen özelliklerin sonsuz mükemmelliğine ulaşamaz, ancak katlanarak patladığından kesinlikle o yönde hızla hareket eder. Dolayısıyla evrim, bu ideale hiçbir zaman tam olarak ulaşmasa da, amansız bir şekilde bizim Tanrı kavrayışımıza doğru ilerlemektedir (Kurzweil, 2001, s. 413). Uzakta görüne yaklaşabilmeye kadir olarak görülen insan için burada imkânsız gerçekleştirme umudu vardır. Kurzweil'e göre bunu başarabilmenin ilk yolu bizi sınırlayan her türlü etkenden kurtulmaktır. Kendi adına Kurzweil sınırlarını ve hedeflerini biyolojik ya da bilişsel olarak ölümsüzlüğü elde etme, ölüleri geri getirme gibi birçok iddialı proje ile en uca taşımıştır. Seküler transhümanizmin önemli temsilcilerinden olan Kurzweil'in savunduğu tüm bu ideolojiler seküler transhümanizm düşüncesinin de özeti durumundadır. Kurzweil'in teknolojinin geleceği hakkındaki tuhaf tahminleri, ona sözde transhümanist hareket içinde bir peygamber statüsü kazandırmıştır (Asprem, 2020, s. 399).

Kurzweil ile aynı düşünceleri savunan Max More'a göre sürekli ilerleme arzusunda olan transhümanistler için fiziksel, entelektüel ve psikolojik olarak gelişmeye devam etmek en önemli ideallerdendir. Bu uğurda transhümanistler, Tanrı'nın iradesine ya da doğal kabul edilene uymak için insan doğasını değiştirmeden bırakmamız gerektiğine dair geleneksel iddialara meydan okumaktadır (More, 2010, s. 140). Transhümanistlerin her birimizin insan bedenini (kendi standartlarımıza göre) değiştirmesine ve geliştirmesine olanak sağlaması için bu meydan okumadan başka çareleri yoktur (More, 2010, s. 143). More da bu düşünce sistemiyle seküler bir bakış açısı geliştirmiş ve Tanrı'ya olan inancın tüm bu hedefler için bir engel teşkil ettiğine inanmıştır.

Yukarıda ismi geçen bazı seküler transhümanist ve düşünürlerin zikredilen görüşleri onların doğaya ve dinlerdeki Tanrı kavramlarına isyan etmesi şeklinde anlaşılmıştır. Transhümanistler ise daha iyi bir dünya tasavvur etmenin isyan olmadığını savunmaktadırlar. Onlara göre teknoloji eşitsizliği artırabilir, ancak aynı zamanda temel eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasına da yardımcı olabilir; felçliyi hareketli, aç olanı tok, görme engelli olanı, genetik engelli kişiyi sağlıklı ve canlı hale getirebilir (Litwa, 2017, s. 98). Tüm bunlar insanlık için bir hizmet olarak düşünülmektedir. Burada en önemli nokta kusurlu insan inancıdır ki bu inanç bünyesinde var ise kusurlu yaratan bir Tanrı inancını, yok ise zaten olmayan bir Tanrıdan ötürü evrimleşen insanın mükemmel yolculuğunu barındırır.

Transhümanistlerin mükemmel sağlık, yaşamı uzatma ve akabinde ölümü yenme arzusu kendilerini bulamayacak kadar cazip bir ödül olarak görülmektedir. Bu amaç doğrultusunda transhümanistlerin insan doğasını feda etmeye istekli oldukları dikkat çekicidir. (Halapsis, 2019, s. 86). İnsan doğasında olan ve binlerce yıldır insanla birlikte gündemde olan Tanrı algısı da seküler transhümanistler için feda edilmeye değer bir durumdadır. Ölüm ve ölüm sonrası hayat olgusunu reddetme meylinde olan transhümanistler için Tanrı'yı oynamakla ilgili en büyük itham da bu amaçlarından kaynaklanmaktadır (Halapsis, 2019, s. 86). Çünkü transhümanizm artık ölümün gerekli olmadığını ilan ettiğinde ölümden sonraki yaşam kavramları ve onunla birlikte Tanrı kavramı da ortadan kalkacaktır. Bu doğrultuda bakıldığında transhümanizm bilimsellik kılığında gizlenmiş sahte bir Tanrı olarak anlaşılabilir (Thweatt-Bates, 2016, s. 60). Böylelikle aşkın Tanrı yerine, insanlar kendilerini süper zeki makineler vasıtasıyla ölümsüzleştirir ve böylece Tanrı olmuş olurlar (Tirosh-Samuels, 2012, s. 726).

Transhümanizmin dinî inançla ilişkisini karakterize etmenin bir yolu transhümanizmin dinî inanç ihtiyacının yerini aldığını düşünmektir. Dolayısıyla bu görüşe göre bir din olmasa da transhümanizm amaçladığı şeyler esas alındığında aynı işlevlerden birkaçına hizmet edebilir. Transhümanizm insanlara bir yön duygusu ve amaç sunar ve insanların daha büyük bir şeyi başarabileceğini dair bir vizyon önerir. Dinlerin uzun ömür, sönmeyen mutluluk gibi vaatleri transhümanizm tarafından gelecekteki mühendislik başarıları olarak öngörülmektedir (Thweatt-Bates, 2016, s. 60). Buradaki en büyük fark geleneksel dinlerin müntesipleriyle Tanrı arasında özel bir ilişki vaat etmesi karşısında seküler transhümanistlerin Tanrıyı bir kurgu veya sübjektif bir fenomen olarak görmesindedir (Halapsis, 2019, s. 78).

Son olarak denilebilir ki seküler transhümanistlere göre transhümanizm, etten giysimizin üstesinden gelmek ve aynı zamanda, bizi Tanrılarla boy ölçüşmeye davet eden bu hümanist ideali aşmak anlamına gelmektedir (Gagnon, 2012, s. 4).

Transhümanizm geleneğine uzaktan bakıldığında bile bu anlayışın baskınlığı inkâr edilememektedir. Bu ideolojinin temellendirilmesinde rol oynayan bilim insanlarının dünya görüşleri düşünüldüğünde bu şaşırılacak bir durum değildir. Modern bilim için seküler bir anlayış esas olarak görülmekte ve ortaçağdan kalma bir din-Tanrı algısıyla bugüne de şekil verilmek istenmektedir. Bilimin bu ideolojisini paylaşan transhümanistler için de mükemmellik için öteki dünya denilen masal diyarını beklemek akıl dışıdır. Onlar için insan tüm bu beklentileri bu dünyada rasyonel bir zeminde bilim ve teknoloji sayesinde gerçekleştirebilecektir. Mevcut çalışmalara bakıldığında bu arzu ve isteklerinin ne kadar rasyonel temele oturtulduğu ise büyük bir soru işaretidir.

Dindar Transhümanistlere Göre Tanrı Anlayışı

Transhümanizmin Tanrıyı oynamakla itham edildiği, bu yüzden de seküler bir alan olarak görülmesine sebep olan ideolojilerinin dinden destek alınarak içerisinde çatışmayı değil uzlaşmayı barındırdığı ispatlanmak istenmiş ve bu görüş altında dindar transhümanistlere ait bir Tanrı tasavvuru oluşmuştur. Burada da en büyük ses Hristiyan transhümanistler tarafından çıkarılmıştır. Diğer din müntesipleri arasında da transhümanizm ile ilgilenen düşünürler ve bilim insanları olmakla beraber bu konudaki görünürlüklerinin ve etkilerinin az olması baskın ses olmalarını engellemiştir.

Özellikle Hristiyan Transhümanizm Derneği ile gündeme gelen bu anlayışa göre din ve transhümanizm birbirini dışlayan veya çatışan birer olgu değil aksine ilke ve amaçları aynı veya benzer olan iki olgudur. Tanrı vardır ve Tanrının emirleri transhümanizm ideolojisi ile bir zıtlık teşkil etmemektedir. Hristiyan Transhümanizmi, Mormon Transhümanizmi, Rus Transhümanist Hareketi, Terasem Hareketi, Ebedi Yaşam Kilisesi gibi transhümanist grup, hareket ve anlayışlar; transhümanizmi din ile bağlantılı olarak anlayan ve açıklayan “dinî transhümanist grup” olma özelliğini göstermektedirler (Yeşilyurt, 2021, s. 817).

Hristiyan transhümanistler bir Tanrının var olduğu gerçeğini kabul etmektedir (Hefner, 2005, s. 188). Buradan hareketle Hristiyan Transhümanizmi, Hristiyanlık ile transhümanizmi birleştirerek ilke ve hedefleri bir gören aynı zamanda daha ileri bir insanlık için bilim ve teknolojiye sonuna kadar faydalanılması gerektiği görüşünü paylaşan ve neticede transhümanizmin ideolojisine ait ilkeleri meşru gören uzlaştırmacı, tekno-teolojik karakterde bir dinî transhümanizm akımıdır (Yeşilyurt, 2021, s. 818). Seküler transhümanizm ile Hristiyan transhümanizmi insanlığı iyiye doğru götürmedeki esas failin insan olduğu konusunda hemfikirdirler. Bu hedef doğrultusunda bilimsel ve teknolojik çalışmalara ağırlık vererek insanı güçlendirmeyi, zaaflarından arındırmayı, mükemmelleştirmeyi ve nihayetinde ölümsüz kılmayı hedeflerler (Yeşilyurt, 2021, s. 830).

Dinî bağlamda daha olgun bir ruhsal varlığa doğru gelişimi vurgulayan pek çok öğretisi vardır. Pek çok dinî ritüelin insanı manen ve bedenen daya iyi olma noktasında ileriye taşıdığına

inanılmaktadır. Örneğin manevi disiplinlere vurgu veya dua, oruç ve tefekkür gibi emirler ve tavsiyeler inanan kişinin zihnini yenileme anlamına gelir (Campbell, Walker, 2005, s. 10). Bu ortak amaç doğrultusunda evrensel ahlâkî yasalar oluşmuş ve bu yolla insanların hem bu dünyada hem de ölüm sonrası hayatlarında mutlu olmaları hedeflenmiştir. Transhümanizm de din gibi insanı geliştirme çabası güder ve toplumsal meselelerle ilgilenir. Bu iki kavram arasında en temel çatışma ise eylemler ve hedefler konusunda Tanrı gibi olma hususunda meydana gelir (Ahmedi, 2021, s. 245).

Hristiyan transhümanizmi eylemler ve hedefler konusundaki bu çatışmaya son vermek için insanın sonsuz öz aşkınlık kapasitesine ve Tanrısal karakterine vurgu yapmaktadır. Buna göre insan biyolojik yapısından kaynaklanan sınırlarını bilimsel yöntemlerden destek alarak aşabilir ve aşmalıdır (Ahmedi, 2021, s. 239). Bu şekilde bakıldığında ortada geliştirilmesi gereken ve dinen de gelişimi desteklenen bir insan modeli vardır. Örneğin Hristiyan transhümanizmine göre şimdi ve gelecekte insan doğasının sürekli olarak yeniden müzakere edilmesi ve yeniden tanımlanması insan yaratıcılığının bir parçasıdır ve insanların sahip olduğu en büyük yetenek kendilerini ve kendi kimliklerini inşa etme yeteneğidir. Hristiyan transhümanizme göre bu yetenek dâhilinde insanların kendi kimliklerini inşa etme ve seçme özgürlüğüne sahip olmaları, onların Tanrı'nın sureti olarak varoluşundan kaynaklanmaktadır (Litwa, 2017, s. 99). Bu durumu Tanrıya karşı kibir olarak anlamak ve Tanrı'nın bu duruma kızdığını varsaymak Hristiyan transhümanistler için gerçek bir Hristiyan anlayışını yansıtmamaktadır. Çünkü Pavlus'tan Palamas'a, Luther'den bu zamanın Azizleri'ne kadar Hristiyan teolojisi, Tanrısalılığı paylaşmaya açık olan bir Tanrı anlayışının varlığını göstermiştir. Bu düşünürlere göre insanın Tanrılaştırılması, Tanrı'nın dehşeti değil, ilâhî bir tasarımı olarak karşımızda durmaktadır (Litwa, 2017, s. 99).

Transhümanizmin kusurlu insan anlayışı da seküler transhümanistler için Tanrı'nın varlığını inkâr için bir etken iken burada bu durum Hristiyan hikâyesinin bir parçası olarak görülmektedir. İnsana en büyük kusuru arz eden ölüm ise Tanrı'nın tasarımı değildir ve bu yüzden de ölümsüzlüğü yakalamaya çalışmak Tanrıya bir isyan olarak algılanmamaktadır (Litwa, 2017, s. 99). Dolayısıyla Hristiyan transhümanistlere göre Tanrı kusurlu bir dünya yaratmış olmakla beraber insanlara da dünyayı daha az kusurlu hale getirmek için yaratıcılıklarını kullanmalarını emretmiş (Hefner, 2005, s. 185) ve böylelikle insanlığın, Tanrı'nın dünyaya hükmetme şeklinin bir taklidi olarak dünyaya hükmetmesi amaçlanmıştır (Yeşilyurt, 2021, s. 834). Özetle bu anlayışa göre insan doğasını ve dünyayı insanlık için daha iyi bir seviyeye taşımaya çalışmak Tanrıya bir başkaldırı olmasının aksine kutsallık atfedilen önemli bir görevdir. Bu görev için en önemli araç ise bugün için teknoloji olarak görülmektedir. Dolayısıyla burada gündem olan asıl şey Tanrı'nın lütfundan kaynaklanan dönüşüm ile teknolojik büyümeyi nasıl bağdaştırabileceğidir (Dein, 2021, s. 13).

Hristiyan transhümanizmine bakıldığında insana verilen bu görevi meşrulaştıran en önemli kavram *Imago Dei* doktrini'dir. İnsanın Tanrı'nın suretinde yaratıldığı anlamına gelen ve Eski Ahitte geçen *Imago dei* kavramı, Hristiyanlığı transhümanizm ile uzlaştırmada en çok kullanılan terimlerden biridir. Bu kavrama göre insan Tanrı'nın suretinden izler taşıdığı için aynı zamanda kutsaldır. İnsan bu âlemde Tanrı'nın temsilcisi durumunda olmakla birlikte insanın Tanrı'ya benzer kılınmaya çalışılan fiziksel özellikleri değil, gerçekleştirdiği eylemlerdir. İnsan, eylemleriyle Tanrı'yı temsil eder ve böylelikle Tanrısal sureti taşımış olur (Yeşilyurt, 2021, s. 831). Bu nedenle eğer biri insanı Tanrı'nın yerine koymak isterse Tanrı'nın yaptığına uzaktan bile olsa benzer bir şey yapmak zorundadır (Halapsis, 2019, s. 83). Tanrı suretinde yaratılan insanın yaratıcılık gibi bazı Tanrısal özellikler de taşıdığı ve bu özelliklerini teknoloji üzerinden sergilemesinin dini öğretilere ters düşmeyeceği yorumları da mevcuttur (Ahmedi, 2021, s. 246). Çünkü onlara göre İncil'deki Tanrı anlayışında bilimin ve teknolojinin tamamı laik kültüre teslim edilemez. Aksine, bilim ve teknoloji, varoluşumuzun bileşeni yani *imago dei* olarak, yaratılış içindeki Tanrı'nın İmajı olarak görülmelidir (Peters, 2005, s. 846).

Transhümanistler, *imago dei* öğretisinin teknolojik düzlemde yorumlanmasını kolay ve mümkün kılacak, *imago dei* hakkında geçmişte ve günümüzde kimi teolog ve din bilimciler tarafından yapılan geleneksel ve çağdaş yorumları iddialarının teolojik temellerine yerleştirme çabası içerisinde olmuşlardır. Sözü edilen yorumların en önemlilerinden biri, “Yaratılmış Ortak Yaratıcı” (Created Co-Creator) fikridir (Yeşilyurt, 2020, s. 3629-3630). Yaratılanla birlikte yaratıcı fikri oldukça az benimsenen bir teolojik fikir (Peterson, 2004, s. 827) olmasına rağmen bugün bazı Hristiyan düşünürler tarafından transhümanizmle bir uzlaşma kavramı olarak kullanılmaktadır. Yaratılmış (created) tabiri, insanların koşullu halini ele alırken ortak yaratıcı (co-creator) ifadesi ise insanlığın bu koşullandırılmışlığı aşmasına imkân veren özgürlüğünü yansıtmaktadır (Yeşilyurt, 2021, s. 820). Buradan hareketle insanlığın mevcut halini yukarı çıkarması için bir ilham daha ortaya çıkmaktadır.

Imago Dei'ye bir diğer önemli katkı “theosis” fikriyle olmuştur. Transhümanizme daha da yakın bir paralellik arz eden bir diğer eski Hristiyan Tanrılaştırma doktrinine theosis doktrini denmektedir (Clay, 2011, s. 159). Theosis anlayışıyla insanlık için muhteşem bir kadere, yani hem bedeni hem de zihni kapsayan bir dönüşüme inanılmaktadır. Transhümanistler gibi theosis fikrini benimseyenler Hristiyanlar da insanın büyük ölçüde kendi kaderinden sorumlu olduğu konusunda ısrar etmektedir (Clay, 2011, s. 173). Bu anlayışa göre Hristiyan bir insan, mistik bir Tanrılaştırma sürecinde giderek artan bir şekilde ilâhî aşkla karakterize edilmelidir. Çünkü ancak bu şekilde yapıldığında görünmez Tanrı, Hristiyanların ilâhî erdemleri edinip uygulamaya koymasıyla kendisini görünür kılar (Clay, 2011, s. 174). Bu fikir, insana evrim basamakları dâhilinde bakan transhümanizmin de en önemli teolojik dayanaklarından biri olmuştur (Yeşilyurt, 2020, s. 3628). Evrimsel inancı da bünyesinde barındıran dindar transhümanistler evrimin gidişatını değiştirmeye yönelik bazı değiştirici müdahalelerin iyi ve gerekli olduğunu savunurlar (Hefner, 2005, s. 186).

Yukarıda bahsedildiği üzere *Imago Dei* doktrini sayesinde Tanrı kavramının farklı bir anlayışla tasavvur edilmesine ve bu tasavvur sayesinde de transhümanizmin ilkelerine ve eylemlerine bir uzlaşma sözü konusu olmuştur. Ortaçağdaki bilim karşıtı kilise ideolojisini bir nevi reddetme üzerine yorumlanmış bu kavramlar neticesinde Hristiyanlığın bilim ve teknolojiye olan güveni bir nevi güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bu anlayışla Hristiyan transhümanizmi teknolojinin insanı iyileştiren ve geliştiren -ki bu ölümü yenmek gibi iddialı hedefleri de dâhil- her yönünü meşru ilan ettiği söylenebilir.

İlk bakışta transhümanizmin insanları yeniden yapılandırma önerisi, kurumsal dinlere ve inançlı kişilere ters görünebilmekle beraber uzlaştırmaçılar için bu önermeler insan doğası ve yaratılmış düzende insanın yerinin anlatıldığı geleneksel dinî anlayışlarla birlikte birçok ortak noktaya sahiptir. Tüm bu ortak noktalara rağmen buradaki yaygın tepkilerden en önemlisi teknolojiyi insanlığı yeniden yaratmak için kullanmanın Tanrı'yı oynamak anlamına geldiğidir (Campbell, Walker, 2005, s. 2). Hristiyan transhümanistlere göre teknolojik ilerlemelere destek vermek ve ilerleyişine vesile olmak Tanrı'yı oynamak değil Tanrı ile işbirliği yapmak anlamına gelmektedir. Örneğin, bebek sahibi olamayan bir insanın vücut kimyasını yeniden düzenlenerek tedavi edilmesi Tanrı ile işbirliği yapmaktır (Hefner, 2005, s. 186). Bu anlayışa göre Tanrı'nın yarattığı dünya bilim ve teknoloji aracılığıyla, Tanrı'nın vaat ettiği yeni yaratılış vizyonunun ışığında dönüştürülerek insanlığın hizmetine sunulmalıdır (Peters, 2005, s. 845). Dindar transhümanistlere göre insana verilen bu teknolojik kapasite, insanı dönüştürülmüş ve kurtarılmış bir dünya vizyonuna doğru çeken iperle bağlı ilâhî bir armağandır (Peters, 2005, s. 861).

Yukarıda bahsedildiği üzere Hristiyan transhümanistler insanın kendini daha Tanrısal kılmak için teknolojiyi kullanması makul bir adım olarak sayılmaktadır. Bu fikre bakıldığında oldukça ılımlı bir transhümanizm-din ilişkisi görülmektedir (Campbell, Walker, 2005, s. 7). Örneğin aklın biyolojik temelini değiştirmek için teknolojiyi kullanmak en azından daha yüksek ve daha Tanrısal bir akıl veya akla ulaşma olasılığını açar (Campbell, Walker, 2005, s. 7). Transhümanistlerin bedeni dönüştürme veya bilinç ve kişiliği süper bilgisayarlarla yükleme

hayalleri, Hristiyanların yeniden diriliş vaadinin sekülerleştirilmiş versiyonlarıdır (Clay, 2011, s. 159).

Yahudilik inancı da Hristiyanlıkta olduğu gibi *yaratılmış ortak yaratıcı* fikriyle benzer bir ideolojiye sahiptir. Bu inanca göre insan Tanrının suretinde yaratılmıştır. Sadece surette değil aynı zamanda fiillerde de bir takım ortaklıkların olduğuna inanılmaktadır. Yahudiliğe göre insan, fiili olarak çalışması ile yaratılış sürecinde Tanrı'nın ortağı durumundadır. Yahudilerin kurtuluşu bu ortaklık ile olacaktır. Burada Yahudiler için önemli olan sadece Tevrat'a inanmak ve emirlere uymak değil aynı zamanda insanın bizatihi öz çabasıdır (Tirosh-Samuels, 2018, s. 389). Bu anlamda Yahudilik inancı da transhümanizm hareketinin birtakım ideolojilerini destekler durumdadır. Bunlardan en önemlisi iyileştirilmiş ve geliştirilmiş insan modelidir. Yahudi inancına göre beden Tanrıya aittir. İnsan ise bu bedene saygı duymakla ve onu korumakla mükelleftir (Dorff, 2014, s. 101). Tanrı insana beden emanetini koruma ve aynı zamanda iyileştirme emri de vermiştir (Dorff, 2014, s. 107). Bu emir doğrultusunda insan beden ve zihnen kendini Tanrıyla ortak yaratma eyleminin bir sonucu olarak geliştirmek durumundadır (Dorff, 2014, s. 111). Yahudi düşüncesi bu anlamda transhümanizmde olduğu gibi şimdiki halinden daha iyi durumda olan üstün bir insan ırkı ideali taşımaktadır. Bu üstünlük şayet teknolojinin bedenlere ve zihinlere müdahalesini gerekli kılıyorsa, Yahudi inancı bu müdahaleyi her bir mensubu için bir emir hükmünde görebilmektedir. Dolayısıyla denilebilir ki Yahudi inancı insanın kutsallığını Tanrının suretinde yaratılmış olmasına bağlamakla birlikte aynı zamanda mevcut bedenlerini iyileştirmek ve yaşam sürelerini uzatabilmek adına her türlü fiiliyatı da Tanrıyla ortak yaratma düsturuna kabul edilebilir bulmaktadır.

Yahudilik, ölümlülüğün insanların doğasında olan bir özelliği olduğunu, yalnızca Tanrı'nın sonsuza kadar yaşadığını varsayar. Burada Yahudiliğin transhümanizmden ayıran esas nokta olabildiğince uzatılmış bir yaşam arzusunun netice olarak Transhümanizmin nihayeti ölümsüzlük olan bir uzun ömürle aynı amacı taşıyor olmasıdır (Dorff, 2014, s. 112). Çünkü uzatılmış bir yaşam Yahudi geleneğinde kabul edilebilir olsa da buradaki amaç mutlak bir ölümsüzlükten ziyade umut aşılayan bir sonraki yaşama ulaşma arzudur (Samuels & Tirosh-Samuels, 2012, s. 128).

İslâm geleneğinde de sağlıklı ve uzun bir yaşam için mensuplarına tavsiye de bulunur. Fakat bu tavsiye yukarıda bahsi geçen iki semavi dinden farklı olarak ne Hristiyanlıkta olduğu gibi Tanrıyla ortak yaratma düşüncesini ne de Yahudilikte olduğu gibi üstün bir ırk arzusunu barındırır. Konu İslâm geleneğinde incelendiğinde özellikle transhümanizmin var olan bedeni değiştirme ve kusursuz hale getirme hedefine oldukça taraflı bakıldığı görülmektedir. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de "Biz insanı en güzel biçimde yaratmışızdır" (Tin, 95/4) âyeti insanın mevcut halinin olası şekiller içinde en iyisi olduğunu bildirmektedir. Dolayısıyla bu bildirim aksine zayıf ve kusurlu insan anlayışı bir başkaldırı olarak yorumlanmaktadır. İnsan formunun geliştirilmesinin gerekliliğini düşünmek ve onu "hatalı tasarım" olarak tanımlamak, İslâmî bakış açısından, Tanrının çalışmasının hatalı olduğunu öne sürmek, O'nun kusurlu olduğunu varsaymak anlamına gelecektir. Oysa İslâm anlayışına göre zayıf ve ölüm karşısında kırılğan insan bedeni, insana zayıflığını ve Yaratıcısına bağımlılığını fark ettirmek ve tefekkür ettirmek için bu formda yaratılmıştır (Bouzenita, 2018, s. 215).

Yahudilik ve Hristiyanlığın transhümanizmle olan ilişkisinden İslâm inancını ayıran en önemli unsur mutlak tevhid inancıdır. İnsanın inanç ve düşünce dünyası için bir alt yapı niteliğinde olan tevhid inancı, sağlıklı ve itikadî olarak dengeli bir toplumun ilk şartı olarak görülmektedir. Bu anlayış dünya üzerinde hiçbir ideolojinin, insanın veya kavramın Tanrı kavramına kudret bakımından yaklaşamayacağını bilgisini verir. İslâm'da şirk olarak ifade edilen ortak koşma fiili ise kişinin zihninde ikilem ve parçalanma meydana getirir. İnsanın ruhunda meydana gelen bu parçalanma topluma da sirayet eder ve neticede fitne ve bozgunculuk için meydan müsait hale gelir. İslâm inancında şirke alenen giren insanların dinden çıkacağı açık bir şekilde beyan edilmiştir. Dolayısıyla Tanrı tek yaratıcıdır ve insanın fiilleri Tanrının fiilleri gibi yaratıcı bir

niteliğe sahip değildir. Transhümanizmin seküler insan modelinde her şeye gücü yeten kudret sahibi bir insan tasvir edilmektedir. İslâm'da ise insanın en üstün varlık olduğu ifade edilmekle beraber (Tîn, 95/4), insanın Tanrı karşısındaki aciziyetine de sıkça vurgu yapılmaktadır.

Bununla beraber İslâm insan bedenine ve sağlığına büyük önem vermekte, sağlığı korumakla ve hastalığa şifa aramakla insanı sorumlu tutmaktadır. Bu açıdan transhümanizmin insan bedenini geliştirip iyileştirme icraatlarına olumsuz bakılmamaktadır. Çünkü hastalıkların tedavisine İslâm'ın olumsuz tepki göstermesi İslâm inancına göre mümkün değildir (Yeşilyurt, 2023, s. 120). İslâm inancına göre bilimsel ilerleme, fayda sağladığı sürece övgüye değerdir (Mavani, 2014, s. 79). Fakat İslâm'ın sağlıklı yaşama tavsiyesi ile Transhümanizmin şimdikinden daha iyi bir vücuda sahip olma adına ölümsüzlüğü elde etme düşüncesi amaç bakımından birbirine zıttır (Yeşilyurt, 2023, s. 127). İnsan yaşamını sağlığını korumak suretiyle uzatmak İslâmî dini sistem içinde kabul edilebilir olsa da, fiziksel bedeni bir kenara atmak veya "gerçek ölümsüzlük" fikrini benimsemek İslâm inancına ters düşmektedir. Bu durum, İslâm'ın ölüm, diriliş ve ahiret ile ilgili derinden kök salmış ve kabul edilmiş eskatolojik doktrinlerine meydan okumaktadır (Mavani, 2014, s. 78). Ayrıca transhümanistlerin iddialarının aksine ölümsüzlük için yapılan tüm faaliyetler geçmişte olduğu gibi gelecekte de beyhude bir davranış olarak görülmektedir. Özetle denebilir ki İslâm inancında insan hastalıklar karşısında şifayı aramakla yükümlü tutulmuş fakat ölümsüzlüğünün peşinden koşması adına herhangi bir yönlendirmede bulunulmamıştır. İslâmî açıdan transhümanizm eleştirisi ayrıca bir çalışma konusu olabilecek kadar kapsamlı bir konu olmakla beraber biz burada İslâmiyet'in bin dört yüz yıldır değişmeyen bu temel esasları göz önüne alındığında İslâmiyet'teki teistik Tanrı anlayışının transhümanizm ile bir uyum içinde olamayacağını söylemekle yetineceğiz.

Çalışmanın bu bölümünde özellikle Hristiyan transhümanistlerin din ile transhümanizmi uzlaştırma çabaları incelenmiş ve özellikle *imago dei* kavramı ile insanın Tanrısal yönü ön plana çıkarılarak aykırılıklar amorti edilmeye çalışılmıştır. Bu Tanrısallık insana bizzat Tanrı tarafından verilmiştir. Bununla beraber Tanrı gibi eylemlerde bulunmak bir çocuğun ebeveynine benzemek istemesi gibi fitrî bir durumdur. Ayrıca bu durum hâlihazırda Tanrının insandan istediği bir tutumdur. Dolayısıyla transhümanizmin Tanrıçılık oynamakla itham edildiği tüm düşünce ve eylemleri burada insana Tanrı gibi olma yolunda verilen kutsal bir vazife durumdadır. Burada insana Tanrı gibi olmanın yolunu açan ve bu yolda birçok çalışmayı mubah gören bir Tanrı anlayışından bahsedilebilir.

Transhümanizmi Din Karşısı Bir Hareket Olarak Gören Teologların Tanrı Fikri Bağlamındaki Eleştirileri

Transhümanizmin baskın seküler vizyonu göz önüne alındığında bu harekete birçok dindar düşünür tarafından karşıt bir manifesto gelmesi oldukça olasıdır. Bu başlık altında transhümanizmin mevcut ideolojisini eleştiren ve transhümanizmin karşısında durulması gereken bir hareket olduğunu savunan teolog ve düşünürlerin Tanrı anlayışı incelenecektir.

Moderniteyle birlikte insanın hizmetine sunulan birçok cezbedici bilimsel ve teknolojik icat insanların dünya görüşlerini etkileyerek din algılarında olumsuz yönde bir takım değişikliklere sebep olmuştur. (İmamoğlu, 2022, s. 70). Fakat aynı şekilde insanların sahip olduğu değerleri ve inançları da gelişen teknolojilere olan tutumlarını etkilemektedir (Dragojlovic, Einsiedel, 2013, s. 871). Netice de bu iki tutum arasında din-bilim çatışmasının körüklenmesi ile sonuçlanmıştır. Moderniteyle birlikte felsefesi Tanrıyı reddetmek üzere kurulu bazı bilimsel yaklaşımlar din yerine koyulmuştur (Bulut, 2023, s. 69). Modern dönemde ahlâka ya da dine özgü ne varsa öznel olarak algılanmıştır. Bu da, insanın kendisini her şeyin ölçüsü yerine koyduğu büyük bir sofistlik olmuştur. Bundan böyle hiçbir şey kutsal olarak görülmemiştir (Yazoğlu, 2016, s. 616). Modern idrak bu yaklaşımı ile dine ait kavramları tersyüz etmek suretiyle tüm evreni kuşatacak ve açıklayacak bir bilgi düzeyine ulaşip cenneti yeryüzünde gerçekleştireceğine olan inançla,

çıkarımlarını evrensel akıl iddiasına yükseltip, hayatiyetini küresel ölçekte devam ettirecek uygun ortamlar ve organizasyonlar oluşturmaya yönelmiştir (İmamoğlu, 2011, s. 3-4).

Transhümanizm hareketi de modernite akımından etkilenmiş ve seküler bir anlayışın etkisinde gelişmiştir. Bu harekete verilen en sert tepki ise din düşünürleri ve teologlardan gelmiştir. Çünkü transhümanizmin, Tanrısal emelleri bünyesine dâhil etmesi onu kaçınılmaz bir şekilde din ile karşı karşıya getirmiştir (Campbell, Walker, 2005, s. 7). Transhümanizm vadettiği geniş yelpazeli hedefleri, insanlığa değil şeytana hizmet etmek gibi ithamlara maruz kalmıştır. Bu ithamların ana kaynağının ise transhümanizmin Tanrı gibi davranma tutumu olduğu açıktır. Tanrıya atfedilen eylemleri kendi bünyesinde toplayan transhümanist gelenek, Tanrılar tarafından kurgulandığına inanılan bir ahlâkî kod tasarlamak yerine, uygulayıcılarının Tanrısal biçimler elde etmelerini en iyi şekilde sağlayacak yaşam biçimleri geliştirme vizyonu edinmiştir. Onlara göre bu yöne giden tüm yollar, alternatif yollara kıyasla kutsal kabul edilebilir (Jordan, 2006, s. 70).

Adil bir Yaratıcı-Tanrı'nın varlığı, ruhun ölümsüzlüğü veya bedenin dirilişi gibi geleneksel dinî doktrinlere yönelik transhümanist antipatinin sebebi Tanrının emirlerinin O'nun varlığının insan özgürlüğüne sınırlar koyduğuna inanılması ve yeniden diriliş inancının biyolojik araştırmalara yönelik bir dizi batıl inanç yasağına yol açması olarak görülmektedir. Transhümanistlere göre bu inanç ilerlemenin önünde bir engeldir. Çoğu transhümanist de bu doğrultuda, eğer insanların kendi evrimlerinin kontrolünü ele alacaklarsa, Tanrı hakkındaki çocukça masalları bir kenara bırakmaları ve kendi amaçlarını doğanın kendisine yerleştirmelerini söyler (Clay, 2011, s. 157). Burada insan aklına ve bilime büyük bir güven vardır. Geri kalan tüm mefhumlar realiteden yoksun sayılmaktadır. Kibir sayılabilecek bu durum Tanrısal olma arzusuyla ifade edilir (Hofkirchner, Kreowski, 2021, s. 189).

Hristiyanlık dünyasında transhümanizm ve Tanrı inancını uzlaştırma çabaları olduğu kadar bu hareketin tamamen şeytanî olduğunu söyleyen teologların sayısı da az değildir. Bunlardan biri olan Ortodoks teolog Hristiyan din bilimcisi Peter Heers, Temmuz 2023 tarihinde Yunanistan'da verdiği bir ilâhiyat konferansında katı bir transhümanizm eleştirisi yapmış ve transhümanizm hareketini alenen deccale hizmet hareketi olarak yorumlamıştır. Heers'e göre transhümanizm, Şeytan'ın insana karşı ilkel ayartmasının ve yalanının en son ifadesidir; en büyük yalan ise Tanrı olmadan Tanrı olmak düşüncesidir. Öyle ki o, bu yolda gidenlerin de deccalin hizmetkârları olarak görülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu duruma göre transhümanizm deccale giden yoldur. Transhümanizm insanlığı doğrudan şeytanî olanla birlik olmaya yönlendirmektedir. Çünkü transhümanizm tarafından tasarlanan ve hedeflenen üstün insanlar şeytanın günah adamlarıdır ve onunla birleşenler şeytanın mistik bedenini oluşturmuş olur (Heers, 2023, s. 1). Özetle transhümanizm hareketi şeytanî bir hareketi (Gallaher, 2019, s. 200) temsil etmektedir.

Heers bu büyük günaha hümanizmin öncülük ettiğini belirtir. İnsan merkezli ve insan aklının ürettiği her şeye güvenen transhümanizmin yaptığı şey de aslında Tanrıçılık oynamak değil şeytana dönüşmektir (Heers, 2023, s. 7). Heers, kendini Tanrılaştırma ve "yeni insan" yaratma arayışlarında, transhümanistlerin putperestliğe geri döndüğünü ifade etmektedir (Heers, 2023).

Transhümanizmin insanı şimdiki halinden daha dayanaklı ve kusursuz hale getirme ideali bünyesinde birçok projeyi barındırır. Bu projelerin elde edeceği başarı transhümanizmin başarı adımlarını ilerletmesi açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda transhümanizmin faydalandığı projelerden en önemlilerinden biri "insan genom projesi" dir. İnsanda doğrudan ya da dolaylı olarak hastalığa yol açan genlerin belirlenmesine, niteliklerinin saptanmasına ve anlaşılmasına yardımcı olması düşünülen bu proje ile birlikte (Ulutin, 2005, s. 71) gen tedavisi yoluyla kusurlu genlerin onarımı hatta yenilenmesi mümkün olabilecektir (Ulutin, 2005, s. 72). Ancak daha sağlıklı, kaliteli ve uzun bir yaşam için kullanılması gereken bilgi ve tekniğin hızı bazı bilim insanlarının nezdinde kaygı verici durmaktadır (Tuğ, Hancı, Balseven, 2002, s. 56). Çünkü bu proje ile insanlar genetik oynamalar ile genetik özelliklerine göre ayrılabilir, diğer bir deyişle üstün bir ırk oluşturma düşüncesine kaynak sağlayabilir (Tuğ, Hancı, Balseven, 2002, s. 56). Bunun anlamı

aslında yeni bir teknoloji ortaya çıkarıldığında, ona sırtımızı dönüp kendi haline bırakmanın tehlikeli olabileceğidir (Peters, 2018, s. 148). Bu yüzden insan genom projesinde muhtemel olan sorunlar gibi yüzlerce transhümanistlerin çabalarının istenmeyen sonuçlarına sebep olabilir (Hofkirchner, Kreowski, 2021, s. 77).

Bunun yanında Transhümanist hareketin karşısında durulmasına sebep olarak görülen insanın genetik olarak değiştirilerek sözde daha dayanıklı hale getirilmesi fikri insanın çeşitli bileşenlerden oluşan dengeli bir sistem olması inancıyla çatışmaktadır. Bu fikre göre dengeyi hâlâ tam olarak anlayamayan transhümanistlerin tüm bu uğraşları bu dengeyi bozabilir (Hofkirchner, Kreowski, 2021, s. 77). İnsan yapısının doğasını bozacak biçimde genomlarla oynanması ve insanlara kendi doğasını değiştirme imkânı verilmesi, elde edilen "bilginin" hangi amaçlarla ve kimler tarafından kullanılacağı, genetik bilginin biyolojik silah olarak kullanılabilme riski, genetik üstünlükler talebi bu projenin olası risklerindedir (Karabulut, Kasapoğlu, Koçak, Külhaş, Andıran, 2019, s. 112).

Heers, transhümanizmin tüm bu bedensel değişim için attığı adımları ahlâk dışı ve şeytanî olanla iş birliği yapmak olarak değerlendirmektedir. Heers'e göre bedenleri yapay olanla değiştirmek suretiyle veya insanların zihinlerini sanal bir ortama yüklenmesi, fiziksel, duygusal ve bilişsel yapımıza uygulanacak siberetik iyileştirmeler yoluyla yapılacak tüm işlemler, transhümanist bilim adamlarının, "yeni insanı" yaratmak için insan ırkını yeniden yapılandırma ve bizi tamamen yeni bir türe dönüştürme planıdır (Heers, 2023, s. 2). Oysa mevcut insan bedeninin bu kırılğan ve ölümlü hali Tanrı'nın ölümsüzlüğe ve yeniden dirilmeye çağrılan yaratılışıdır, olarak tasavvur edilmelidir. Problem bu duruma isyan eden transhümanistler tarafından çıkarılmaktadır. Çünkü bu zayıflık insanın kaderi olmaktan çıkıp bedeninin radikal bir şekilde değiştirilmesini ve hatta ondan kurtuluşuna dönüşmelidir. Bu fikre karşı çıkan teologlara göre insan ölümsüzlüğü elde etmek istese de gerçekte bunu başaramaz çünkü ölüme yol açabilecek tüm varoluşsal riskleri ortadan kaldıracak güce sahip değildir (Cira, 2019, s. 48).

Transhümanist anlayışa göre insan bedeninin geliştirilmesinin en önemli sebebi ölüm karşısındaki acizliğidir. Bu amaç doğrultusunda transhümanizm aynı zamanda ölümsüzlüğü elde etmeye çalışan bir ideoloji haline gelmiştir. Tarih boyunca yaşlanmanın üstesinden gelme ve hatta ölüme meydan okuma arzusu bir insan rüyası olmuş ve ölümsüzlük üzerine binlerce araştırma ve çalışma yapılmıştır (Peters, 2018, s. 146). Ona göre sonsuz yaşam ve iyiliğe giden yol bünyesinde şeytanî ilkeleri benimseyen biyo-teknolojik yollarda değil Tanrı'nın kadim bilgeliğinin açıkça ve yaratıcı bir şekilde ifade etmesi yoluyla olacaktır (Gallaher, 2019, s. 215). Oysa teknolojinin ilerlemesine duyulan transhümanist güven, yalnızca ütöpik bir vizyona dayanır (Peters, 2018, s. 147). Heers'e göre yaşamı uzatmada ve hatta ölümü ortadan kaldırmada başarılı olma ihtimalindense, miras aldığımız yaşam armağanını takdir ederek memnuniyet ve doyum yaşama olasılığımız daha yüksektir (Peters, 2018, s. 147). Transhümanistlerin önerdiği değişikliklerin kapsamı çok geniştir. Bununla ilgili teologların tepkisini çeken ahlâkî sorun, insanların Tanrıyı oynamalarıdır. Bazı caydırıcı örnekler olarak Babil Kulesi'ni, Golem'i, Frankenstein'ı vs. ele alalım. Tarihte Babil Kulesi, Golem, Frankenstein vb. örnekleri, Tanrı rolünü oynayan insanın eylemlerinin ne kadar tehlikeli olabileceğini göstermektedir (Hofkirchner, Kreowski, 2021, s. 76). Tüm bu örneklerle rağmen bugün transhümanizmle bedensel arıza ve zayıflıklarından kurtarılacak daha uzun ve kaliteli bir yaşama kavuşmuş bireyler için bir sonraki hedef ölümü ortadan kaldırma düşüncesidir. Bu düşünce esasen Tanrıcilik oynama ithamının en büyük hedefidir. Çünkü teologlara göre sonsuz bir yaşam bu dünyaya ait bir argüman değildir. Ölüm, bizi doğal yapan şeyin bir parçasıdır (Peters, 2018, s. 146) ve yaşamın kaçınılmaz bir gerçeğidir. Her varlığın ömrü belirlidir ve ne bir an uzatılabilir ne de kısaltılabilir. Transhümanizmi özellikle semitik dinlerde kabul edilemez kılan bu inançtır (Bouzenita, 2018, s. 8). Çünkü inanılmaktadır ki ahiretsiz dünya tasarımı şeytanın bir oyunu olmakla beraber insanlara Tanrısız bir hayat ve içinde ahiret fikri bulunmayan bir din var etme çabasıdır. Şeytan bu hayat tarzı ile insanlığı iflase ve ifsada götürmeyi amaçlamaktadır (Bulut, 2023, s. 66-67). Bu anlayışın karşısında olan dinler ise Tanrısız ve ahiretsiz

yaşam tarzının bu olası sonuçlarına karşın insanların anlam arayışlarına cevap verir ve onların ölüm karşısında sakinleştirmeye çalışır.

Bu başlıkta bahsedilenlerden anlaşıldığı üzere transhümanist vizyonun insan doğasına bakışı, tamamen materyalisttir. Materyalist bir anlayış içinde metafizik öğeleri barındırmamaktadır. Dolayısıyla ölüm ve ölüm sonrası hayat fikrini yok sayan transhümanizm insanı ölümsüz bir dünyevi hayata teşvik etmektedir (Bouzenita, 2018, s. 4). Örneğin bu durum İslâmî öğretilerle doğrudan çelişmektedir çünkü İslâm inancına göre sonsuz hayat insan için yalnızca ahirette mümkün olabilir (Bouzenita, 2018, s. 10). Ayrıca İslâm inancında ‘daha güçlü, ‘daha zeki’ ve ‘daha iyi’ ifadeleri, sadece materyalist değil aynı zamanda dinî ve ahlâkî bir değerdir (Doğan, 2021, s. 24). Transhümanizmin birçok iddiası, İslâmî geleneğe bağlı teologlar tarafından yaratıcının emir ve yasaklarına karşı bir düzen kurmaya, fitratı ve yeryüzündeki dengeyi değiştirmeye çalışan şeytanın hedefleriyle aynı görünmektedir (Doğan, 2021, s. 26).

2005 yılında yapılan bilimsel bir araştırmaya göre dindar insanların Tanrı inancı ile oluşan anlamsal kavrayış, bireyin dünya görüşünde daha iyimser olmasıyla bağlantılı bir durumdur (Steger, Frazier, 2005, s. 577). Hatta öyle ki insanların anlam deneyimlerinin, dinî faaliyetle meşgul olduktan sonra çok hızlı bir şekilde ortaya çıktığı da bu çalışma ile ortaya koyulmuştur. Çalışmaya göre din, insanlara sosyal destek sağlayarak problemlerle başa çıkma motivasyonu, öz saygı ve öz değer duygusu sağlayarak refaha katkıda bulunmaktadır (Steger, Frazier, 2005, s. 579). Bu anlamda yeni teknolojilerin seküler bir dünya görüşü ile ortaya çıkıp takipçilerine de bu görüşü dikte etmesi sonucunda insanlık adına büyük bir anlam kaybı yaşanmaktadır. Transhümanistler, bedensel varoluşa, özgürlüğe, ahlâka ve diğer fenomenlere saygıyı kaybetmiş (Sigmund, 2017, s. 2) ve materyalist bir zeminde insanlık için beden ve zihnen daha adil ve iyi bir dünya vadetmektedirler. Teologlar transhümanizm vaatlerinin anlamsal alanda oluşturduğu boşluğa rağmen bu kadar rağbet görmesinin sebebini kendinden memnun olmayan kişilerce bir oyalanma ve eğlence arayışından kaynaklandığını ifade etmektedir (Kreowski, 2021, s. 77). Özetle insanda bulunan anlam duygusunu yerinin materyalist bir ideolojiye sahip transhümanistler tarafından doldurulamayacağı ifade edilmiştir. Ruhsal olarak düşülen bu boşluğa sebebiyet veren transhümanizm ise fail olarak eleştirilmekte ve kınanmaktadır.

Sonuç

21. yüzyılın tarihteki en büyük üstünlüğü yüzyılda bir çıkan teknolojik icatların çok daha kısa aralıklarda çıkması olmuştur. Hızla ilerleyen teknoloji bünyesinde birçok fütürist projeyi de barındırmaktadır. Bunlardan en ilgi çekici olanlardan biri transhümanizm hareketidir. Bu hareket ideolojisini büyük ölçüde bilimden ve teknolojiden aldığı kadar, beşerî ve sosyal alanlardan da almaktadır. Ayrıca eylemleri ve hedefleri göz önüne alındığında sosyal bilimlerden de oldukça gündeme alınmaktadır.

Sosyal bilimlerde ise transhümanizm ideolojisiyle yakından ilgilenmekte olan en önemli alan din bilimleridir. Hatta söylenebilir ki bu ilgi bir yerde mecburiyet olarak durmaktadır. Dinlerin Tanrıya atfettiği özellikleri büyük ölçüde insana vereceğini vaat eden transhümanizm hareketi dinî geleneğe bağlı bazı düşünürleri uzlaşmaya bazıları ise çatışmaya götürmüştür. Seküler transhümanizm denen düşünce sisteminde ise böyle bir çaba dahi gereksiz görülmüştür.

Transhümanizm hareketinde Tanrı kavramının anlamını ve konumunu anlaşılabilir hâle getirmek adına yaptığımız bu çalışmada görülmüştür ki, genel olarak transhümanizm hareketi kendini bir din olarak isimlendirmemekle birlikte bir din gibi davranmakta ve Tanrı kavramının yerine insanı koymaktadır. Yine bu durum bariz bir Tanrı kavramıyla değil, Tanrının vasıflarını ve sıfatlarını insana yüklemek suretiyle olmaktadır. Transhümanizmde insan herhangi bir Tanrının emir ve yasaklarına uyması hâlinde vaat edilen bir sonsuzluk mefhumuna bel bağlamak zorunda değildir. Çünkü varlığı bilimsel olarak kanıtlanamayan bu kavramların insanın değerleri arasında

yer alması mantıksızdır. İnsan sağlıklı ve ölümsüz bir yaşama bu dünyada pekâlâ yaşayabileme fırsatına sahiptir.

Transhümanizm temelini büyük ölçüde seküler bir dünya görüşüne sahip olan modernitenin hümanizminden almakta ve görüşlerini bu temele dayandırarak ifade etmektedir. Seküler bir transhümanizm anlayışı içerisinde herhangi bir dinî kaygı taşımamakta ve ilkelerini belirtirken eylemlerini düzenleyecek herhangi bir metafizik algıdan da uzak durmaktadır. Görülmüştür ki seküler anlamda bakıldığında bile transhümanizm eylemleri ve fikirleriyle din taklidi yapmakta ve müntesiplerine Tanrı gibi kudretli ve ölümsüz olma vaadi vermektedir. Ayrıca Tanrı kavramı salt dinsel yönü olan bir kavram değil, sahip olduğu vasıflar dolayısıyla seküler olan ideolojilerde de yerine akıl, bilim, teknoloji gibi kavramların yerleştiği bir anlayıştır. İnsanlardaki inanma ihtiyacının hastalık, ölüm gibi insanî zaaflarından ve benliklerindeki anlam arayışından ileri geldiğini düşünecek olursak, transhümanizm tüm bu zaafardan bertaraf edilmiş bir insan modeli planlamaktadır. Böyle olduğunu düşünürsek Tanrıya gerek yoktur. İnsan da nihayetinde tüm bu vasıfları bünyesinde toplayan mükemmel bir varlık olabilecektir.

Çalışmamızda transhümanizmin Tanrıçılık oynama eleştirilerini dinî uzlaşi ile çözmeye ve meşrulaştırmaya çalışan teolog ve düşünürlerin fikirlerine yer verilmiştir. Burada din düşünürlerine ve teologlara uzlaşi motivasyonu veren husus aslında bir takım dinî doktrinlerin transhümanizm ideolojisiyle aynılık arz ettiğinin düşünülmesidir. Özellikle Hristiyan transhümanistler tarafından desteklenen bu görüşe göre, Hristiyanlık da transhümanizm gibi insanın gitgide Tanrısallaşması sürecidir. Onlar bu görüşlerini başta *Ímago Dei* olmak üzere bir takım inanışlara dayandırmaktadır. Fakat tüm çabalarına rağmen görülmüştür ki dindarların uzlaştırma adına ucundan tuttıkları transhümanizm düşüncesi daha ziyade seküler transhümanistlerin elinde kalmaktadır. Baskın bir seküler anlayışın bulunduğu transhümanizm ideolojisi görüntüsünü Tanrıdan, ideolojisini ise moderniteden almaktadır. Tanrıçılık oynamanın en acemi isteği ölümsüzlük vaadidir. Bu vaat ise gerçekleşmekten bu kadar uzak olmasına rağmen tek başına insanın kendini Tanrı gibi hissetmesi için yeterli bir düşüncedir.

Çalışmamızın son basamağında transhümanizmin Tanrı gibi davranmaya meylettiği her türlü eylemin şeytanî olduğunu savunan din düşünürlerinin görüşleri ışığında görülmüştür ki, transhümanizm her ne kadar dinlerden uzak bir algıya sahip olduğunu iddia etse de, hedefleri ve eylemleri neticesinde istemese de dinlerin alanına girmekte ve bu konuda en büyük eleştiriye de teologlardan almaktadır. Bu görüşe sahip teologlara göre transhümanizm bir nevi deccale giden yoldur ve insanlık tarihinin son ayartması durumdadır.

İnsanı biyolojik bir makineye indirgemeye çalışan transhümanizm düşüncesi, Tanrının insanı en iyi şekilde yarattığı inancına sahip dinler tarafından eleştirilmektedir. Çünkü insanın Tanrı ile olan ilişkisi, insana özgü özelliklerinin ve sınırlılıklarının Tanrının bir yaratımı olarak kabul edilmesine dayanır. İnsanı geliştirmeye ve sınırlarını aşmaya dayalı tüm çabalar da bazı dinî düşünce sistemlerinde Tanrının önüne geçme, Ondan daha iyisini yapma şeklinde yorumlandığı için doğru bulunmamaktadır. Transhümanizmin sırf maddeci bir bakış açısından bakıldığında insanın ruhsal boyutu, yaratılış amacı ve Tanrı'yla olan ilişkisi arka planda kalmaktadır.

Transhümanizmin, insanın arzu ve ümitlerinden beslenerek yola çıktığını ve teknolojiyi bu yönde kullandığını kabul edersek, tüm bu insanî duyguların sosyal ve psikolojik sebeplerinin üzerinde durmak ayrı bir öneme sahip olmakla birlikte üzerinde daha fazla çalışılması gerektiğini düşündüğümüz hususlardandır. Çünkü böylelikle insanın sadece fiziksel arzu ve hazlardan ibaret olmadığı ve bir neden ve nasıllık arayışında olduğu daha iyi anlaşılabilir. Tanrısız bir yaşamda robotlaşmış bir bedenın benliğinin bu anlamsal sorulardan kurtulup kurtulamayacağı bir muammadır. Kanaatimizce, transhümanizmin bu yönde çalışmaları benlikte daha büyük boşluklar oluşturacaktır.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements) Lütfen oranı 50-50 yapmayınız.

1. Araştırmacıların katkı oranı beyanı / Contribution rate statement of researchers:

1. Yazar/First author % 60

2. Yazar/Second author % 40

2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).

Kaynakça

- Ahmedi, B. K. (2021). İslâm ve transhümanizm bağlamında Süper Müslüman kavramının analizi. *Kocatepe İslâmi İlimler Dergisi*, 4(2), 238-258. <https://doi.org/10.52637/kiid.1001949>
- Aleksandroviç, U. D. (2020). Modern dünyayı hangi anlamda postsekülerizm olarak karakterize edebiliriz?. In A. Coşkun (Ed.), *İslâm ve sekülerizm* (99-123). Dönem Yayıncılık.
- Altıntaş, R. (1996). İslâm düşüncesinde tevhid ve tefrika. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (1), 111-121.
- Asprem, E. (2020). The magus of silicon valley: immortality, apocalypse, and god making in ray kurzweil's transhumanism. *Mediality on Trial: Testing and Contesting Trance and other Media Techniques*, 2, 397. <https://doi.org/10.1515/9783110416411-015>
- Ay, M. (2005). Tanrı tasavvurlarının politik tasarımlara yansımaları. *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi*, 6(2).
- Bostrom, N. (2005). Transhumanist values. *Journal of philosophical research*, 30(Supplement), 3-14. https://doi.org/10.5840/jpr_2005_26
- Bouzenita, A. I. (2018). En tehlikeli fikir? Transhümanizm üzerine İslâmi müzakereler. *Darulfunun İlahiyat*, 29(2), 201-228. <https://doi.org/10.26650/di.2018.29.2.0031>
- Bulut, M. A. (2023). *Tanrısız dünya düzeninden Allah'a dönüş*. Hayat Yayınları.
- Büyük, C. (2013). Tanrı inancının rasyonelliği ve kanıt ihtiyacı. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40, 93-120.
- Campbell, H., Walker, M. (2005). Religion and transhumanism: introducing a conversation. *Journal of Evolution and Technology*, 14(2), i-xiv.
- Cevizci, A. (2022). *Felsefe sözlüğü*. Say Yayınları.
- Cira, C. E. (2019). Transhumanism And Christianity. Conflict Or Compatibility?. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai-Theologia Orthodoxa*, 64(2), 39-50. <https://doi.org/10.24193/subbto.2019.2.03>
- Clay, E. (2011). Transhumanism and the orthodox christian tradition. *Beyond Humanism: Trans- and Posthumanism Jenseits des Humanismus: Trans-und Posthumanismus/Building Better Humans*, 157-180.
- Cole-Turner, R. (2017). Christian Transhumanism. *Religion and Human Enhancement: Death, Values, and Morality*, 35-47. https://doi.org/10.1007/978-3-319-62488-4_3
- Dağ, A. (2018). Nietzsche ve transhümanizm bağlantısı üzerine bir değerlendirme. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 25, 207-224.
- Dağ, A. (2020). *Transhümanizm: İnsanın ve dünyanın dönüşümü*. Elis Yayınları.
- Dağdelen, C. (2021). *Post-Hüman*. Tılsım Yayınları.
- Daston, L. (2009). Science studies and the history of science. *Critical inquiry*, 35(4), 798-813. <https://doi.org/10.1086/599584>
- Dein, S. (2021). Cryonics: Science or religion. *Journal of religion and health*, 1-13.
- Doğan, İ. (2021). Transhümanizm: Allah'ın yarattığını değiştirme veya insana karşı şeytan 2.0. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 21(1), 11-36. <https://doi.org/10.33420/marife.895568>

- Dorff, E. N. (2014). Judaism—The body belongs to God: Judaism and transhumanism. In *Transhumanism and the body: The world religions speak* (pp. 101-119). New York: Palgrave Macmillan US. https://doi.org/10.1057/9781137342768_7
- Dragojlovic, N. & Einsiedel, E. (2013). Playing God or just unnatural? Religious beliefs and approval of synthetic biology. *Public Understanding of Science*, 22(7), 869-885. <https://doi.org/10.1177/0963662512445011>
- Düzgün, Ş. (2006). Din-Bilim İlişkisinde Modeller ve Ortak Kavramlar. *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi*, 4(1).
- Einstein, A. (1940). Science and religion. Conference on Science. *Philosophy and Religion Their Relation to The Democratic Way of Life*.
- Gagnon, P. (2012). The problem of transhumanism in the light of philosophy and theology. *The Blackwell companion to science and Christianity*, 393-405. <https://doi.org/10.1002/9781118241455.ch34>
- Gallaher, B. (2019). Godmanhood vs mangodhood: An eastern orthodox response to transhumanism. *Studies in Christian Ethics*, 32(2), 200-215. <https://doi.org/10.1177/0953946819827136>
- Jordan, G. E. (2006). Apologia for transhumanist religion, *Journal of Evolution and Technology*, 15(1), 55-72.
- Peterson, G. R. (2004). The created co-creator: What it is and is not. *Zygon®*, 39(4), 827-840. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9744.2004.00622.x>
- Halapsis, A. V. (2019). Gods of transhumanism. *Anthropological measurements of philosophical research*, 16, 78-90. <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i16.188397>
- Heers, P. P. (2023). Transhumanism: The End of Evolution, Apotheosis of Carnal Man, and Preparation and Path to Antichrist. *Trans-Humanism: Threat to Man War Museum*.
- Hefner, P. (2005). Can the created co-creator be lutheran? A response to svend andersen. *Dialog*, 44(2), 184-188. <https://doi.org/10.1111/j.0012-2033.2005.00255.x>
- Hofkirchner, W. & Kreowski, H. J. (Eds.). (2021). *Transhumanism: The proper guide to a posthuman condition or a dangerous idea?*, Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-56546-6>
- Huxley, J. (2015). Transhumanism. *Ethics in Progress*, 6(1), 12-16. <https://doi.org/10.14746/eip.2015.1.2>
- İmamoğlu, T. (2011). Din ve modern düşünce üzerine. *Conservative Thought/Muhafazakar Düşünce*, 7(27).
- İmamoğlu, T. (2022). *Modern batı düşüncesinin felsefi temelleri*. Çizgi Yayınları.
- Jackson, R. (2020). *Muslim and Supermuslim*. Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-37093-0>
- Karabulut, S. D., Kasapoğlu, N., Kocak, I. A. A., Külhaş, İ. B. & Andıran, A. N. (2019). İnsan genom projesinin korkulan rüyası; ayrıcalıklı insan yaratma. *Türkiye Biyoetik Dergisi*, 6(3), 109-115. <https://doi.org/10.5505/tjob.2019.52523>
- Köktaş, Y. (2022). *Bilim ve ahlâk, olgu ve değer*. İnsan Yayınları.
- Kreowski, H. (2001). *Transhumanism: The proper guide to a posthuman condition or a dangerous idea?*. Sprenger.

- Kur'an-ı Kerim Meali. (2009). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Kurzweil, R. (2001). The law of accelerating returns. In *Alan Turing: Life and legacy of a great thinker*, 381-416. https://doi.org/10.1007/978-3-662-05642-4_16
- Kurzweil, R. (2005). The singularity is near. *Ethics and emerging Technologies*, 393-406. https://doi.org/10.1057/9781137349088_26
- Litwa, M. D. (2017). Becoming Gods: Deification and the supernatural. In *Religion: Super Religion*, 89-104.
- Mavani, H. (2014). İslâm—God's deputy: İslâm and transhumanism. In *Transhumanism and the body: The world religions speak* (pp. 67-83). New York: Palgrave Macmillan US, s.79.
- More, M. (2010). True transhumanism. *A Reply to Don Ihde. W: H±. Transhumanism and Its Critics, red. Gregory R. Hansell i William Grassie*, 136-146.
- Nietzsche, F. (2020). *Deccal*. Çev. Oruç Aruoba. Kırmızı Kedi Yayınevi.
- Özdemir, M. (2021). *Yeni materyalizm ve beden bağlamında transhümanizm ve posthümanizmin bilinç felsefeleri*. In T.Demir (Ed.). *Din ve Transhümanizm* (239-259). Eskiyei Yayınları.
- Peters, T. (2005). Techno-secularism, Religion, and the Created Co-creator. *Zygon*, 40(4), 845-862. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9744.2005.00712.x>
- Peters, T. (2018). Playing god with Frankenstein. *Theology and science*, 16(2), 145-150. <https://doi.org/10.1080/14746700.2018.1455264>
- Porter, A. (2017). Bioethics and transhumanism. *Journal of Medicine and Philosophy*, 42(3), 237-260. <https://doi.org/10.1093/jmp/jhx001>
- Sezgili, A. (2020). *Modern bilim ve metafizik*. Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık.
- Sigmund, T. (2017). Motives of transhumanism. In *Proceedings*, 1(3). 242.
- Steger, M. F. & Frazier, P. (2005). Meaning in life: One link in the hain from religiousness to well-being. *Journal of Counseling Psychology*, 52(4), 574. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.52.4.574>
- Tekin, M. (2021). Transhümanizm ve posthümanizm bağlamında din ve toplum. In M.Tekin & M. Özdemir (Eds.). *Transhümanizm ve Posthümanizm* (139-160). Eskiyei Yayınları.
- Thweatt-Bates, J. (2016). *Cyborg selves: A theological anthropology of the posthuman*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315575728>
- Tirosh-Samuelson, H. (2012). Transhumanism as a secularist faith. *Zygon*, 47(4), 710-734. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9744.2012.01288.x>
- Tirosh-Samuelson, H. (2018). In pursuit of perfection: The misguided transhumanist vision. *Theology and Science*, 16(2), 200-222. <https://doi.org/10.1080/14746700.2018.1463659>
- Samuelson, N., & Tirosh-Samuelson, H. (2012). Jewish perspectives on transhumanism. *PETER LANG*, 105.
- Tuğ, A., Hancı, İ. H. & Balseven, A. (2002). İnsan genom projesi: Umut mu, kâbus mu?. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 11(2).
- Ulutin, T. (2005). İnsan genom projesi. *Moleküler Hematoloji ve Sitogenetik Alt Komitesi, Temel Moleküler Hematoloji Kursu*, 70-72.

- Yazoğlu, R. (2016). Modern düşünceinin verilerinden yola çıkarak yapılan yanlış din yorumları üzerine bir inceleme. *Uluslararası Yanlış Algılar ve Doğru İslâm Sempozyumu*.
- Yazoğlu, R. (2002). Hümanizm ve Mevlana. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 9/20. <https://doi.org/10.14222/Turkiyat369>
- Yeşilyurt, M. (2020). Hristiyanlığın “İmago Dei” öğretisinin transhümanizmle uzlaştırılmasının imkânı. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 9(5). <https://doi.org/10.15869/itobiad.797477>
- Yeşilyurt, M. (2021). Hristiyan transhümanizmi: Hristiyanlığın tekno-eskatolojik yeni yorumu. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 21(2), 815-845. <https://doi.org/10.33415/daad.938435>
- Yeşilyurt, M. (2023). *Dinler ve transhümanizm*, In M. Yeşilyurt (Ed.). *İslâm ve transhümanizm* (101-137). Sonçağ Yayınları.
- Yıldırım, A. (2016). Postmodern insanın Tanrı anlayışı. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 47-54.
- Young, S. (2009). *Designer evolution: a transhumanist manifesto*. Prometheus Books.